

TOPLANTI VE GÖSTERİ
YÜRÜYÜŞÜ İLE KİŞİ
ÖZGÜRLÜĞÜ VE
GÜVENLİĞİ HAKLARINA
YÖNELİK İHLAL RAPORU
(2015-2024)

DOĞU VE
GÜNEYDOĞU
ANADOLU
BÖLGESİ

İHD DİYARBAKIR ŞUBESİ

18 Ekim 2024

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ İLE KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE

GÜVENLİĞİ HAKKINA YÖNELİK İHLAL RAPORU

(2015-2024)

1. AMAÇ VE KAPSAM

İŐkence ve Kötü Muamele ile Mücadele Komisyonumuzun yaptığı çalışma kapsamında, 24 Temmuz 2015 tarihinden itibaren Türkiye'de tekrardan başlayan çatıŐmal ortam sonrasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi özgürlüğü ve güvenliği ile toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarına yönelik gerçekteŐen ihlaller incelenmiŐtir. 2013 ile 2015 yılları arasında gerçekteŐen ve ne yazık ki toplumsal barışın tesisi ile sonuçlanamayan barıŐ ve müzakere görüŐmeleri akabinde geçen 9 yıllık sürede temel insan hakları çok ağır bir Şekilde ihlal edilmiştir. Bu süre zarfında binlerce insan yaşamını yitirmiŐ, binlerce insan yerinden edinilmiŐ ve aralarında legal siyaset alanında faaliyet yürüten yüzlerce seçilmiŐin de olduğu binlerce insan gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Bugün kamuoyu ile paylaŐtıĐımız raporumuz ile 9 yılı aŐkın bir süredir tekrardan başlayan çatıŐmal ortamın yarattığı kişi özgürlüğü ve güvenliğine yönelik hak ihlalleri, kolluk görevlilerince müdahale edilen toplantı ve gösteriler, idari makamlarca ertelenen veya yasaklanan toplantı ve etkinlikler çalışma konumuz olmuştur. Raporun amacı cumhuriyet ile yaŐıt olan Kürt Meselesinin, demokratik yollarla çözümlü için baŐlatılan diyalog ve müzakere sürecinin sonlandırılması sonrasında Kürt Coğrafyasında yoğunlukla ihlal edilen haklardan olan kişi özgürlüğü ve güvenliği ile toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü hakkına ilişkin kapsamlı bir istatistiki veri meydana getirmektir. Bu sayede bölgemizde faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin, insan hakları savunucularının, Kürt yurttaşlar ile siyaset kurumlarının ve toplumdaki diğer muhalif kesimlerin bu hakkı kullanmak isterken karşı karşıya kaldıkları ihlallerin bir panoraması ortaya çıkacaktır. Rapor, toplanma ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin genel eğilimleri ve kısıtlamaları belgelemenin yanı sıra bazı çıkarımlarda bulunmayı; ifade özgürlüğü ile beraber toplantı ve gösteri özgürlüğünün nasıl daha iyi destekleneceği konusunda insan haklarını korumakla görevli organlar ve ülkedeki karar vericilere yönelik tavsiyelerde bulunmayı amaçlamaktadır.

2. GİRİŞ

Raporumuzun inceleme konusunu oluşturan 2015-2024 yılları arasını kapsayan veriler, Türkiye'de insan hakları ve medeni haklara yönelik baskının artarak vahim düzeylere ulaştığını, sivil alanın ise gittikçe daha fazla daralmakta olduğunu gözler önüne sermektedir. Bölgede Kürt yurttaş ve siyaset kurumlarının, insan hakları savunucularının ve hükümet politikalarına tepkili diğer tüm muhalif grupların toplantı ve gösteri özgürlüğü ciddi olarak baskılanmış, haklarını kullanmak isteyenler ise kolluğun fiziksel müdahalesine maruz kalmış veya farklı gerekçelerle sürekli yargısal tacizle karşılaşmışlardır. Toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ifade özgürlüğüne yönelik baskı, özellikle sivil toplumun, işlevini ve asli misyonunu getirme noktasında ciddi engeller yaratmakta ve toplumdaki hak mücadelesinde telafisi zor tahribatlar oluşturmaktadır. Süregelen bu baskı ve engelleme politikası, sivil toplum ve yurttaşlar üzerinde bir yandan caydırıcı etki yaratırken bir yandan da çoğulculuğu kısıtlayarak farklı sesleri bastırmaya devam etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve diğer uluslararası ve bölgesel insan haklarını koruma mekanizmalarının birçok kez vurguladığı gibi, ifade özgürlüğü ile birlikte toplantı ve gösteri özgürlüğü, demokratik bir toplumun temellerinden birini teşkil eder ve Devletler tarafından kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır. Hem AİHS 11. madde hem de Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 21. maddesine göre toplantı ve gösteri özgürlüğü, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. AİHM tarafından yıllar içerisinde geliştirilen spesifik kriterler uyarınca, yetkililer tarafından alınan kısıtlayıcı önlemler, “acil bir toplumsal ihtiyaca” cevap vermeli ve “meşru amaç” ile orantılı olmalı ve kamu otoritelerinin bahse konu kısıtlamaları gerekçelendirmek için sunduğu nedenler konuyla “ilgili ve yeterli” olmalıdır. Orantılılık ilkesine uygun olarak, izlenilen meşru amaç ile toplanma hakkını kullanan kişilerin ifade özgürlüğü arasında bir denge sağlanmalıdır. Oysa yetkililer tarafından toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkında verilen yasaklama, engelleme, erteleme kısıtlama kararlarının meşru dayanaktan yoksun ve keyfi olduğu görülmektedir. Bu, hukuki gerekçe ve dayanaktan yoksun kararlar ve keyfiyet, toplumdaki demokratik yaşamın sınırlarını gün geçtikçe daraltmakta, otoriterleşmeye ivme kazandırmakta, sivil toplumun görünürlüğü, etkililiğini ve toplumdaki farklı fikir ve düşüncelerin ifade hürriyeti ile yaşam alanı bulmasını engellemektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, hem Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde hem de T.C. Anayasasında koruma altına alınan temel haklar arasındadır. Uluslararası belgeler toplanma özgürlüğünü, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü ile birlikte ele alarak demokratik bir toplumda bu hakların kullanıma önem atfetmektedirler. T.C. Anayasasının 34.maddesinde, "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir" denmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 20.maddesinde, "Herkesin silahsız ve saldırısız bir şekilde toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır" şeklindeki düzenleme de toplanma özgürlüğü hakkını düzenlemektedir. BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 'Toplanma Özgürlüğü' başlıklı 21. Maddesi ise şu şekildedir: "Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz." Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. Maddesinde ise bu hakla ilgili "Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir" hükmünü içermektedir.

Devletlerin toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasına ilişkin makul olmayan kısıtlamalar getirmekten imtina etme yükümlülüğünün yanı sıra, özellikle de popüler olmayan görüşleri açıklayanlar ve şiddete maruz kalabilecek veya mağdur edilebilecek olanlar bakımından, bahse konu hakkın etkili bir biçimde kullanılmasını güvence altına alma pozitif yükümlülüğü de bulunur. Bu pozitif yükümlülük, toplantı ve gösterilerin, düzenleyenlerin tercih ettikleri yerde yapılmasını ve hedef kitlesine "sesini ve görüntüsünü" ulaştırabilmesini sağlamayı ve aynı zamanda hakkın kullanılmasının önüne geçmek isteyen üçüncü tarafların müdahalesinden korumayı da içerir. Oysa 2015 yılında Diyarbakır ve Suruç'ta gerçekleştirilen gösteriler başta olmak üzere devlet tarafından bahse konu pozitif yükümlülük yerine getirilmemiş, yaşanan patlamalarda ne yazık ki çok sayıda yurttaş yaşamını yitirmiştir. Vuku bulan bu hadiselerde idare, yurttaşların güvenliğini sağlama noktasında yükümlülüğünü yerine getirememiş ve toplantı ve gösteri özgürlüğü ile beraber yaşam hakkı ihlalleri meydana gelmiştir. Özellikle bahsi geçen dönemlerde bir kısım toplantı/gösterilerde yapılan saldırılar neticesinde meydana gelen can kayıpları ve bazı örgütlerce benzer saldırıların yapılmaya devam edeceği yönündeki aleni tehditler; o dönem içerisinde birçok yurttaş ve sivil toplum kurumunun güvenlik endişesiyle söz konusu hakkı etkin kullanmalarına engel olmuştur.

Türkiye'nin gerek Anayasası gerekse taraf olduğu uluslararası sözleşmeler toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımı konusunda yurttaşlara geniş bir kullanım alanı sunarken çıkarılan özel düzenlemeler bu hakkın ilgasına neden olmaktadır. Yurttaşların evrensel hukuk normları ile güvence altına alınan Toplantı ve gösteri hakkı, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'ndaki keyfi ve soyut maddelere dayanılarak ortadan kaldırılmıştır. Bu kanun, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında yetkili organlara yer ve güzergâhı belirlemekten, erteleme ve genel yasaklama kararları almaya kadar uzanan geniş yetkiler vermekte, kanunda idarenin bu yetkileri keyfi kullanmasını önleyecek herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır.

Barışçıl toplantı özgürlüğü; bireyler, gruplar, kayıtlı olmayan örgütlenmeler, tüzel kişiler ve kurumsal yapılar tarafından kullanılabilen temel bir insan hakkıdır. Toplantılar, çeşitlilik arz eden, popüler olmayan veya azınlıkta olan görüşlerin ifade edilmesi de dâhil olmak üzere çeşitli amaçlara hizmet edebilir. Bu hak, azınlıkların kimliklerinin korunması gibi, bir kültürün korunması ve geliştirilmesinde önemli bir aşamadır. Barışçıl toplantı özgürlüğünün korunması; farklı inançlara, pratiklere veya politikalara sahip grupların birlikte barışçıl bir şekilde yaşayabilecekleri hoşgörülü ve çoğulcu bir toplum oluşturulmasında can alıcı önemdedir. En etkili hak arama biçimi olarak kabul edilen ve Anayasa'nın 34. Maddesinde tanımlanarak güvence altına alınan açık hava toplantı ve gösterileri, 24 Temmuz 2015 tarihinden bu yana Valiliklerin ve Kaymakamlıkların hukuk dışı ve keyfi bir biçimde aldığı kararlar ile yasaklanmakta veya sınırlandırılmaktadır. Toplantı veya gösteriler, kimi kentlerde süresiz, kimi kentlerde ise 15 günde bir ya da her ay yenilerek yasaklanmıştır. **Sadece 2024 yılının 24 Temmuz tarihine kadar idari makamlar tarafından 60 kez çeşitli toplantı ve gösteriler hakkında yasaklama kararı açıklanmış, kolluk güçleri tarafından 36 toplumsal gösteri veya açık hava toplantısına müdahale edilmiştir.**

Raporumuzun başlığında da belirttiğimiz üzere bu çalışmada ele aldığımız bir diğer konuda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik gerçekleşen hak ihlallerini oluşturmaktadır. 24 Temmuz 2015 tarihinden sonra tekrardan başlayan çatışmalı süreç ve akabinde 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi sonrasında ilan edilen Olağan Üstü Hal ile birlikte hem bölgemizde hem de tüm Türkiye'de binlerce insan gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Ohal'in vermiş olduğu geniş yetkilerle 30 gün uygulanan gözaltı süreleri ve avukat ile görüş yasağı uygulamaları, kişilerin adil yargılanma hakkı ile birlikte mahkemeye erişim hakkının da ağır bir şekilde ihlaline neden olmuştur.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, her bireyin temel haklarından biri olup, özgürce hareket edebilme ve kendini güvende hissetme ihtiyacına dayanır. Bu hak, bireylerin keyfi olarak gözaltına alınmasını, tutuklanmasını veya özgürlüğünden mahrum bırakılmasını engellemeyi amaçlar. Her birey, hukuka aykırı herhangi bir müdahale olmadan, özgür bir şekilde yaşama hakkına sahiptir. Bu hakkın korunması, bireyin toplum içindeki varlığını sürdürebilmesi, kendini ifade edebilmesi ve topluma katkı sağlayabilmesi açısından son derece önemlidir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, uluslararası hukukta da geniş bir şekilde korunur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3. maddesi, "Herkesin yaşama, özgürlük ve kişi güvenliğine hakkı vardır" ifadesiyle bu hakkı tanımlar. Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi de kişinin özgürlüğüne ve güvenliğine yönelik korumalar sağlar. Bu düzenlemeler, bireylerin keyfi uygulamalara karşı korunmasını ve haklarının güvence altına alınmasını hedefler. Bu hak aynı zamanda demokratik bir toplumun temelini oluşturur. Bir toplumda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmesi, bireylerin devlete olan güvenini sarsarak ve toplumsal barışın ortadan kalkmasına neden olabilir. Bu nedenle, devletler bu hakka saygı göstermeli ve onu korumak için gerekli yasal önlemleri almalıdır. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunması, aynı zamanda hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlanması anlamına gelir ve bireylerin haklarının adil bir şekilde korunmasını sağlar. Türkiye'de son 9 yıllık dönemde siyasallaşan yargı eli ile verilen hukuksuz kararların Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükümleri ile ortadan kalkmasına rağmen yerel mahkemelerin bu kararlara uymayarak kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını açık bir şekilde ihlal etmesi en hafif tabiriyle Türkiye'de hukukun askıya alınması anlamına gelmektedir. Özellikle HDP önceki dönem eş genel başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ ile milletvekilleri hakkında AİHM tarafından verilen hak ihlali kararına rağmen siyasetçilerin yaklaşık 8 yıldır hapiste tutulmaları rapora yapmış olduğumuz döneme ait en çarpıcı örnektir.

3. KATEGORİK OLARAK KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ İLE TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER BİLANÇOSU

➤ 2015 YILI 24 TEMMUZ SONRASI TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	56
Gözaltına alınanlar	2.975
Tutuklananlar	857
Ev Baskınları	1.931
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	1
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	69
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	20
TOPLAM	5.909

➤ 2016 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	78
Gözaltına Alınanlar	6.860
Tutuklananlar	1.724
Ev Baskınları	3.556
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	38
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	54
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	4
TOPLAM	12.314

➤ 2017 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	17
Gözaltına Alınanlar	3.878
Tutuklananlar	788
Ev Baskınları	2.900
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	19
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	65
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	1
TOPLAM	7.668

➤ 2018 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	13
Gözaltına Alınanlar	2.837
Tutuklananlar	496
Ev Baskınları	2.368
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	26
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	9
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	5.749

➤ 2019 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	58
Gözatına Alınanlar	2.987
Tutuklananlar	511
Ev Baskınları	2.081
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	60
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	167
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	5.864

➤ 2020 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	19
Gözaltı Alınanlar	1.550
Tutuklananlar	312
Ev Baskınları	1.345
Ertelenen, yasaklanan toplantı ve gösteriler	72
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	1
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	3.299

➤ 2021 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	20
Gözaltına Alınanlar	1.741
Tutuklananlar	313
Ev Baskınları	1.461
Ertelenen, Yasaklanan Toplantı Ve Gösteriler	70
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	5
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	3.610

➤ 2022 YILI

Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	19
Gözaltına Alınanlar	2.143
Tutuklananlar	194
Ev Baskınları	1.109
Ertelenen, Yasaklanan Toplantı Ve Gösteriler	135
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	7
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	3.607

➤ **2023 YILI**

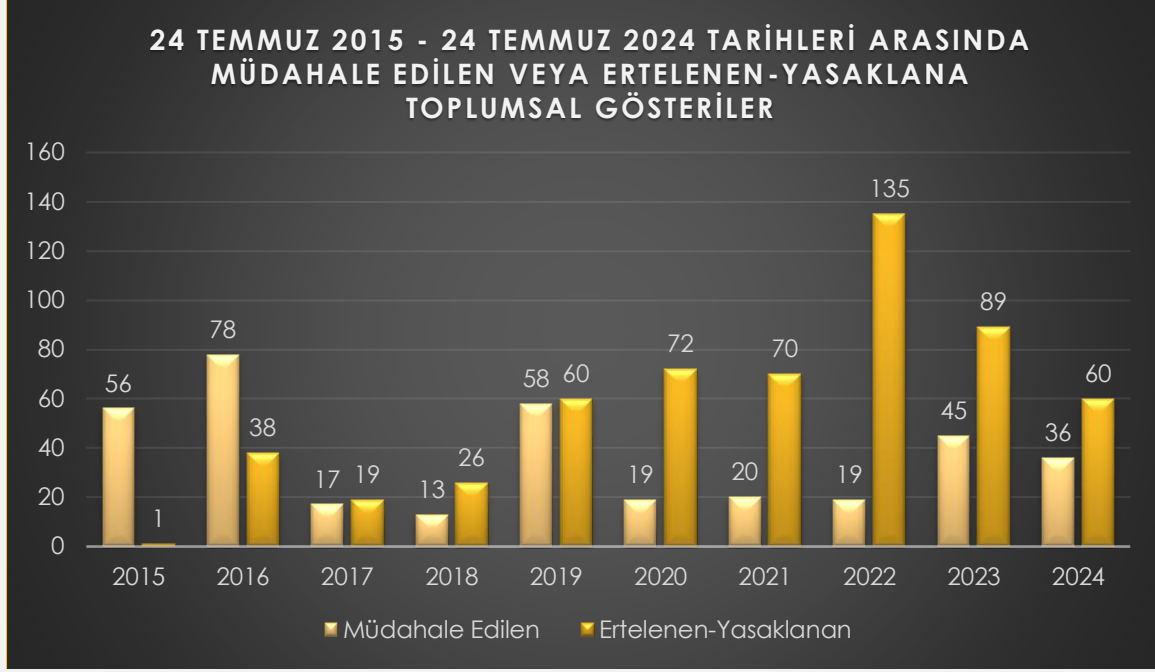
Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	45
Gözaltına Alınanlar	1.809
Tutuklananlar	304
Ev Baskınları	951
Ertelenen, Yasaklanan Toplantı Ve Gösteriler	89
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	6
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	3.204

➤ **2024 YILI 24 TEMMUZ TARİHİNE KADAR**

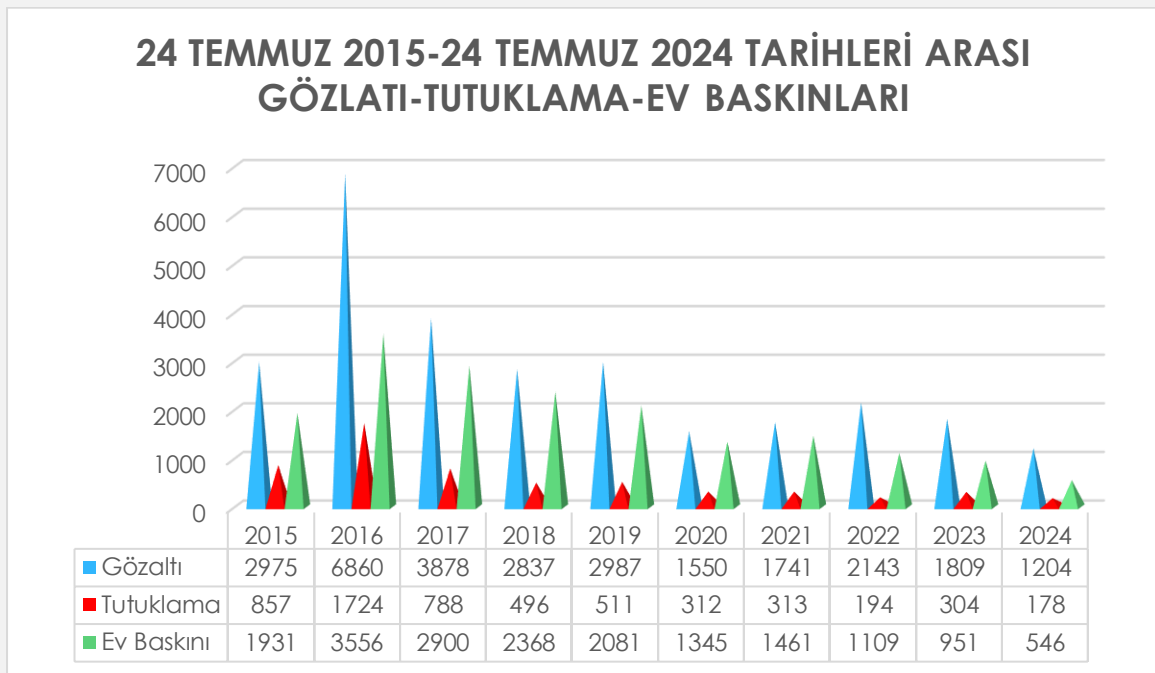
Güvenlik güçleri tarafından müdahale edilen toplantı gösteriler	36
Gözaltına Alınanlar	1.204
Tutuklananlar	178
Ev Baskınları	546
Ertelenen, Yasaklanan Toplantı Ve Gösteriler	60
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Yaralananlar	53
Kolluk Görevlilerinin Toplumsal Gösterilere Müdahalesi Sonucu Ölenler	---
TOPLAM	2.077

4. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ İLE TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER İLE İLGİLİ BULGULARIN DAĞILIM GRAFİKLERİ

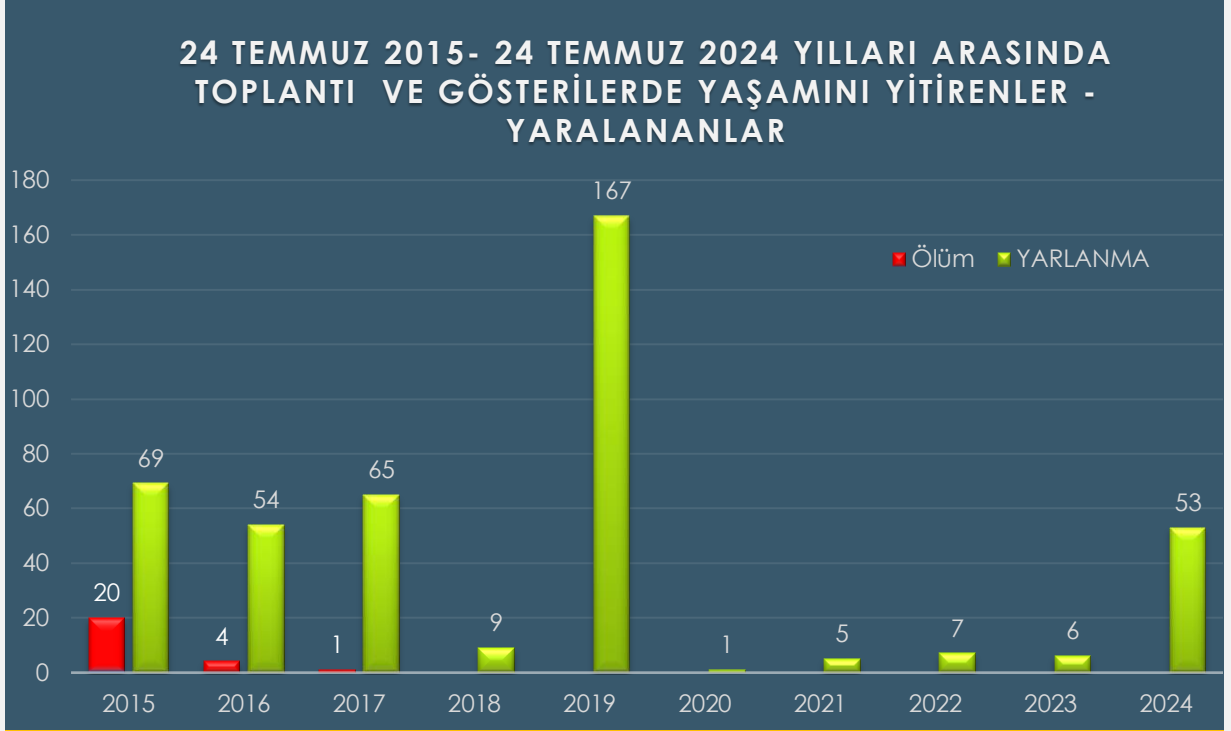
4.1. Yıllara Göre Kolluk Kuvvetleri Tarafında Müdahale Edilen, Ertelenen, Yasaklanan Toplantı Gösteriler

4.2. Yıllara Göre Gözaltı Ve Tutuklamalar

4.3. Yıllara Göre Toplumsal Gösteri Ve Yürüyüşlerde Yaşamını Yitirenler-Yaralananlar

5. TESPİTLER

Raporumuz içerisinde grafiklerle birlikte detaylı bir biçimde sınıflandırarak şematize ettiğimiz veriler ışığında tespit ettiğimiz başlıca bulgular şunlardır:

- Çalışmamız, şubemizin yıllık raporlarının incelenmesi ve bu rapor içeriklerinden faydalanılması ile oluşturulduğundan; ihlallere ilişkin istatistik verilerde sunmuş olduğumuz sayıların, yaşanmış ihlallerin çok az bir kısmını oluşturduğu bilinmelidir. Özellikle toplantı, gösteri ve yürüyüşleri sebebiyle yurttaşlara yönelik açılan soruşturmalar ve dava sayıları basına ve kurumumuza yansiyandan daha fazla olduğu için rapor kapsamına dahil edilmemiştir.
- Derneğimizin 24 Temmuz 2015- 24 Temmuz 2024 yılları arasında yaptığı izleme ve değerlendirme sonucunda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kolluk güçleri tarafından **müdahale edilen toplumsal gösteri ve yürüyüş sayısının en az 361, Ertelenen ve yasaklanan gösteri sayısının ise en az 570 olduğu tespit edilmiştir.**

- Bölgede çatışmalı sürecin tekrardan başlama miladı olarak kabul edilen 24 Temmuz 2015 tarihinden 24 Temmuz 2024 tarihinde kadar geçen 9 yıllık sürede Kürt Meselesiyle ilintili olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği hakkına yönelik ihlaller sonucu ise **en az 27 bin 984 kişi gözaltına alınmış, 5 bin 677 kişi tutuklanmış, 18 bin 248 ev-iş yeri baskına uğramıştır.** Gözaltı, tutuklama ve ev-iş yeri baskınlarının **en çok gerçekleştiği yıllar ise 2016 ve 2019 yılları olmuştur.** (2016 ve 2019 yıllarının bölgede bulunan belediyelere kayyım atanma dönemini kapsadığını hatırlatmak isteriz)
- Raporumuzun inceleme aralığı olan 9 yıllık süreçte Toplumsal gösteri ve yürüyüşlerde **yaralanan toplam yurttaş sayısı ise en az 436'dır.** Yaralanmaların **en fazla olduğu yıllar; 167 yaralanma olayı ile 2019 yılıdır.** (2019 yılının bölgede bulunan belediyelere kayyım atanma dönemini kapsadığını hatırlatmak isteriz)
- Toplumsal gösteri ve yürüyüşlerde alınmayan güvenlik önlemleri ve kolluk müdahalesi ile **yaşamını yitiren toplam yurttaş sayısı ise 25'tir.** Ölümlerin **en fazla olduğu yıllar 24 Temmuz 2015 tarihinden sonraki zaman dilimi esas alınmasına rağmen 25 ölüm vakası ile 2015, 4 ölüm vakası ile 2016 yıllarıdır.**
- Kürt Meselesinin diyalog ve müzakere yöntemleri ile çözümü fikrinden vazgeçilmesi akabinde çatışmalı sürecin tekrardan başlamasıyla birlikte kolluk görevlilerinin toplumsal gösterilere müdahalesinin artarak devam ettiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Kolluğun neden olduğu ölüm ve yaralanma çeşitleri incelendiğinde özellikle biber gazı kapsülü ve plastik mermi isabet etmesi sebebiyle yaralanmaların ortaya çıktığı görülmektedir.
- 2020-2021 yılları arasında dünya genelinde yaşanan Pandemi sürecinden dolayı toplumsal gösteri ve yürüyüşler çoğunlukla gerçekleştirilmemiş ve gerçekleştirilmek istenen (Pandemi yasak koşulları dışında) şehir valiliklerince yasaklanmış veya izin verilmemiştir. Bu sebeple bu yıllarda veriler oldukça düşüktür. Ancak bu dönemlerde de bölgede yaşanan gözaltı ve tutuklama kararları nedeniyle kişi özgürlüğü ve güvenliğine yönelik ihlaller devam etmiştir.

6. DEĞERLENDİRME

Raporumuzun inceleme konusunu oluşturan 2015-2024 yılları arasında kapsayan veriler, Türkiye'de hakların kullanımına yönelik baskının artarak vahim düzeylere ulaştığını, sivil alanın ise gittikçe daha fazla daralmakta olduğunu gözler önüne sermektedir. Bölgede Kürt yurttaş ve siyaset kurumlarının, insan hakları savunucularının ve hükümet politikalarına tepkili diğer tüm muhalif grupların toplantı ve gösteri özgürlüğü ciddi olarak baskılanmış, haklarını kullanmak isteyenler ise kolluğun fiziksel müdahalesine maruz kalmış veya farklı gerekçelerle sürekli yargısal tacizle karşılaşmışlardır. Toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ifade özgürlüğüne yönelik baskı, özellikle sivil toplumun işlevini ve asli misyonunu getirme noktasında ciddi engeller yaratmakta ve toplumdaki hak mücadelesinde telafisi zor tahribatlar oluşturmaktadır. Süregelen bu baskı ve engelleme politikası, sivil toplum ve yurttaşlar üzerinde bir yandan caydırıcı etki yaratırken bir yandan da çoğulculuğu kısıtlayarak farklı sesleri bastırmaya devam etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin birçok kez kararlarında vurguladığı gibi, ifade özgürlüğü ile birlikte toplantı ve gösteri özgürlüğü, demokratik bir toplumun temellerinden birini teşkil eder ve devletler tarafından kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır. Hem AİHS 11. madde hem de Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 21. maddesine göre toplantı ve gösteri özgürlüğü, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. AİHM tarafından yıllar içerisinde geliştirilen spesifik kriterler uyarınca, yetkililer tarafından alınan kısıtlayıcı önlemler, “acil bir toplumsal ihtiyaca” cevap vermeli ve “meşru amaç” ile orantılı olarak kamu otoritelerinin bahse konu kısıtlamaları gerekçelendirmek için sunduğu nedenler konuyla “ilgili ve yeterli” olmalıdır. Orantılılık ilkesine uygun olarak, izlenilen meşru amaç ile toplanma hakkını kullanan kişilerin ifade özgürlüğü arasında bir denge sağlanmalıdır. Oysa Türkiye'de yetkililer tarafından toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkında verilen yasaklama, engelleme, erteleme kısıtlama kararlarının meşru dayanaktan yoksun ve keyfi olduğu görülmektedir. Bu, hukuki gerekçe ve dayanaktan yoksun kararlar ve keyfiyet, toplumdaki demokratik yaşamın sınırlarını gün geçtikçe daraltmakta, otoriterleşmeye ivme kazandırmakta, sivil toplumun görünürlüğü, etkililiğini ve toplumdaki farklı fikir ve düşüncelerin ifade hürriyeti ile yaşam alanı bulmasını engellemektedir.

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu; Anayasa ve taraf olunan Uluslararası Sözleşmelere aykırı bir biçimde, kapalı veya açık alanda gerçekleştirilecek toplantı ve gösteriler için etkinliği düzenleyenlerin kırk sekiz saat önceden yetkililere bildirimde bulunmasını şart koşturmaktadır. Kanundaki bu bildirim yükümlülüğü idari makamlar tarafından örtülü bir izin mekanizması olarak kabul görmekte ve bu yorumla "ilgili hakkın kullanılmasına izin verilmemesi" yönünde tasarruflarda bulunmaktadır. AİHM içtihatları uyarınca, bildirim ve hatta izin alma prosedürlerinin amacı yetkililere "Bir toplantı, gösteri veya bir araya gelmeyi rahat bir biçimde gerçekleştirmek için" makul ve uygun önlemleri alma imkanı vermek olduğu sürece bu prosedürler hakkın özüne müdahale niteliği taşımaz. Ancak, bu prosedürler, barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik gizli bir engel teşkil etmemelidir. Raporumuzdaki verilerden; idari amirlerin bu yasa hükmünü, izin yetkisi olarak yorumladıkları, bu yasa maddesini Toplantı ve Gösteri hakkını kolaylaştıracak, muhtemel bir tehlike söz konusu ise önlem alıp bertaraf edecek ve sivil toplumu güçlendirecek bir vasıta olarak yorumlamak yerine sivil toplumun, ifade özgürlüğü ile birlikte toplantı ve gösteri hürriyetini kısıtlayan bir güç olarak kullandıkları tespit edilmiştir.

Bölgede bulunan birçok kentte her türlü toplantı ve etkinliğin yasaklanmasının kesintisiz olarak aylarca ve hatta yıllarca sürebildiği göze çarpmaktadır. 2911 sayılı Kanun idari amirlere gösterileri en fazla 30 gün süreyle erteleme ve 5442 sayılı Kanun ise gösterileri en fazla 15 güne kadar kısıtlama yetkisi vermesine rağmen, yetkililerin özü itibarıyla zaten kısıtlayıcı olan bu hükümleri suiistimal edici bir biçimde uyguladıkları, var olan bir yasaklama kararının bitiminde süreyi re'sen ve herhangi bir yasal gerekçe sunmadan uzatarak, çok daha uzun süren yasaklar koydukları görülmektedir. Bu keyfiyetin en somut örneği 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ilan edilen Ohal nedeniyle yasaklanan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin Ohal kalkmasına rağmen Van'da 6 yıldan fazla sürmesi ve Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararına rağmen yasaklama kararının idari makamlarca devam ettirilmesidir. Yetkililerin ilan ettiği engelleme kararları büyük çoğunlukla geçerli ve yasal bir zemine dayanmaktan uzaktır. Yasak kararları genellikle soyut ve genel ifadeler içermekte olup, kanunda yazan kısıtlama gerekçelerinin neredeyse birebir aynısının kopyalanması biçiminde olmaktadır. Toplantı ve gösterilerin yasaklanmasına dair kararlarda etkinliğin içeriğine göre somut gerekçelendirmeleri yapılmadığı, yetkililerce bu hususta herhangi bir hukuksal kaygı taşınmadığı görülmektedir. Yetkililerin, bu temel hakkı kısıtlamadan önce herhangi spesifik bir gerekçe sunma konusundaki isteksizliği keyfi

uygulamaların ve hukukun üstünlüğüne riayet etmemenin yetkililer arasında yerleşmiş bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır.

İdarece verilen yasaklama kararlarının kaldırılması yönünde talepte bulunacak muhatapların başvuracağı etkili hukuki yolların bulunmadığı görülmektedir. Çoğu kez yasaklama kararları resmi web sitesi üzerinden yayınlanmakta, ilgilere tebliğ yoluyla bildirilmemektedir. Bu durum, muhatapların yasağın nedenlerinden haberdar olmalarını ve yasakların kaldırılması için yargı yollarına başvurmalarını da imkansız hale getirmektedir. Yasak kararının resmi olarak yayınlandığı veya ilgili taraflara tebliğ edildiği durumlarda dahi gösterinin amaçlanan şartlarda düzenlenebilmesi için yargının anında müdahale etmesi gerekirken bu hususta yargının da kayıtsız kaldığı görülmektedir. Telafisi mümkün olmayan zararlar söz konusu iken yargının anında müdahale etmediği bu gibi durumlarda, bu hakkı kullanma talebinde bulunan aktörlerin hızlı ve etkili bir telafi elde etmesi neredeyse imkansız hale gelmektedir. Yargı kurumlarınca, zamanında ve etkili hukuki müdahalelerin eksikliğinin, yetkileri keyfi önlem ve yasakları uygulamaya devam etme ve kanunda tanınan yetkileri suiistimal etme noktasında cesaretlendirdiği görülmektedir. Hukuk dışı kısıtlamalar ve yasaklar nedeniyle, çoğu kişinin toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanması daha en başından akamete uğramaktadır. Diğer yandan, bu yaygın kısıtlama ve yasaklamalara rağmen kendilerine tanınmış olan bu haklarını kullanmak için kamusal alana çıkan kişilere karşı polisin güç kullanması da alelade bir hal almıştır. Bir gösterinin yalnızca "izinsiz olması" olgusu dahi polise göstericileri dağıtması ve güç kullanması için yasal zemin sunmaktadır. Kolluk; müdahale sırasında herhangi bir hassasiyet gözetmeksizin, çoğu kez kalabalığı hedef alarak biber/göz yaşartıcı gaz kapsülleri atan, riskli sonuçlar doğurabilecek silahları ateşlemekte; cop, plastik mermi ve katılımcıların yaşam hakkı ve vücut dokunulmazlıklarını ihlal edebilecek başkaca birçok şiddet aygıtını kullanmaktadır.

Kolluk görevlileri tarafından hukuka aykırı biçimde güç kullanımı neticesinde meydana gelen hak kayıpları dolayısıyla adli mercilere yapılan başvurularda failere yönelik genel cezasızlık politikası izlenmektedir. Bölgede failerin kamu görevlileri olduğu suçlara ilişkin kural halini alan cezasızlık politikası; şiddeti arttıran ve aktörlerin toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmasına, ihlal durumunda adalete erişmesine ilişkin engel teşkil eden başkaca bir faktör niteliğindedir. Katılımcılara yönelik yargısal taciz; barışçıl gösterileri sindirmek için kullanılan bir diğer uygulamadır. Her ne kadar, toplantı ve gösterilere katılan kişilere karşı açılan soruşturma ve davaların niceliğine ilişkin sağlıklı ve yeterli kaynağa ulaşmamız mümkün olmadığından

raporumuzda bu hususta istatistiki ve sayısal analiz yapılamamış ise de barışçıl gösterilere katılan birçok sivil toplum aktörü ile toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanan katılımcılar idari para cezaları, cezai soruşturma ve kovuşturmalar, hapis cezaları ile karşılaşmaktadır. Kimi zaman aktivistlerin katıldıkları toplantı ve gösterilerin yoğunluğu gerekçe gösterilerek haklarında “Silahlı Örgüt Üyeliği” suçlamalarıyla soruşturma ve kovuşturmalar açılmış, yargılanan aktivistlerin bir kısmı bu suçtan hüküm giymişlerdir. Kamu kurumlarında çalışan yurttaşların bir kısmı katıldıkları toplantı ve gösteriler “Silahlı örgütle iltisaklı oldukları” bahane edilerek açığa alınmış veya meslekten ihraç edilmişlerdir.

Barışçıl gösterileri engellemenin, şiddet kullanarak müdahale etmenin ve katılımcıları yargısal tacize maruz bırakmanın hak sahipleri üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğu ve bu uygulamaların protesto hakkının serbestçe kullanılmasını engellemek için bilinçli bir yöntem olarak kullanıldığı görülmektedir. Sistematik hal almış engelleme ve yasaklamalar, fişleme, polis şiddeti ve göstericilere yönelik yargısal tacizle yıllarca karşı karşıya kalmış olan birçok yurttaşın toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmaktan çekindikleri dikkat çekmektedir. Özellikle kanun hükümlerinin uygulanmasındaki belirsizlik, keyfilik ve hukuksuz idari önlemler hak sahiplerinin temel protesto haklarını kullanmaları konusunda ciddi kaygı ve çekinceler yaratmaktadır. Geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında; özellikle otoriterleşmenin arttığı, antidemokratik uygulamaların yoğun bir biçimde devreye sokulduğu, taraf olunan uluslararası sözleşmeler çerçevesinde hareket etme kaygısının taşınmadığı yıllarda görece daha az sayıda toplantı, gösteri ve etkinlik düzenlendiği görülmektedir. İdarenin belirttiğimiz hukuk dışı tasarrufları; bölgede hak savunucularının, Kürt yurttaş ve siyaset kurumlarının, devlet ve hükümet politikalarını doğru bulmayan diğer toplumsal kesimlerin örgütlenme, toplantı/gösteri ve ifade özgürlüğünü her geçen gün daralttığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

7. TALEPLER VE ÖNERİLER

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dahil Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmeler tarafından korunan toplantı ve gösteri yürüyüşü ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına her koşul altında riayet edilmeli ve bu bakımdan devlet; negatif ve pozitif yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

- Olağan dönemlerde idari amirlere toplantı ve gösteri özgürlüğünü süresiz bir biçimde yasaklama ve diğer olağandışı kısıtlamaları uygulama imkanı veren mevzuat hükümleri iptal edilmelidir;
- Kamu otoritelerine mevzuatta, özellikle de 2911 sayılı Kanun'da, toplanmaların yeri ve güzergahına yönelik makul olmayan kısıtlamalar getirmesine imkan veren hükümler iptal edilmelidir.
- Kamu otoritelerine mevzuatta, özellikle de 2911 sayılı Kanun'da, Türkiye bakımından bağlayıcı olan ve güç kullanımının ancak son çare olarak ve gereklilik, orantılılık ve de kanunilik ilkeleri çerçevesinde sıkı biçimde uygulanmasını gerektiren uluslararası standartlara aykırı olarak, barışçıl gösterilere yönelik güç kullanımına izni veren hükümler iptal edilmelidir.
- Toplantı ve gösteri hakkının özüne müdahale niteliğinde olan veya hakkın kullanımına yönelik makul olmayan kısıtlamalar getiren, tüm keyfi uygulamalara son verilmeli ve var olan mevzuat Türkiye taraf olduğu uluslararası kurallara uygun olarak düzenlenmelidir.
- Kamu otoriteleri tarafından barışçıl gösterileri olumsuz söylem, karalama kampanyası, kriminalize etme, yargı ve idari baskı yoluyla damgalama ve marjinalleştirme politikalarından vazgeçilmelidir.
- Kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanması nedeniyle oluşan ihlallerin etkili, şeffaf, tarafsız, kapsamlı ve hızlı yürütülecek soruşturmalarda fail kolluk görevlilerini koruyan cezasızlık politikalarına son verilmeli; failler gerçekleştirdikleri ihlaller nedeniyle hesap verebilir kılınmalıdır.
- Barışçıl toplanma hakkı haksız bir biçimde ihlal edilen kişilerin kısıtlama veya ihlale karşı her koşul altında etkili bir telafi mekanizmasına erişimi sağlanmalı; yerel mevzuatın uluslararası standartlarla bütünüyle uyumlu olması sağlanmalıdır.
- Türkiye'deki toplantı ve gösteri özgürlüğünü geliştirmek için sivil toplum aktörleri ve insan hakları savunucularıyla düzenli olarak bir araya gelinmeli; sivil toplum aktörlerinin ve insan hakları savunucularının ilgili karar alıcı süreçlere anlamlı bir biçimde katılımı sağlanmalıdır.
- İdari makamlar hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayalı demokratik bir toplumun temel prensibi olan çoğulculuk ilkesine uyulmalı; örgütlenme ve gösteri özgürlüğü ile birlikte sağlıklı bir demokrasi için gerekli olan ifade özgürlüğü toplumun her kesimi için desteklenip sivil topluma ve eleştirel seslere yönelik baskılara son verilmelidir.
- Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kullanımı önündeki engellerin ortadan kalkması için yargı bağımsızlığı ilkesinin sıkı kurallarla işlevsellik kazanması gerekmektedir.

- Türkiye'nin taraf olduğunu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereği yargı yetkisini kabul ettiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının iç hukukta uygulanması gerekmektedir. Siyasi iktidar temsilcilerinin bu kararların uygulanmaması yönündeki açıklamalarının yargı bağımsızlığı ilkesine zarar verdiği gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının açık ihlalini oluşturmaktadır. Yargıya müdahale olarak değerlendirdiğimiz bu uygulamalardan vazgeçilmesi gerekmektedir.